בס״ד

ישיבת הכּוֹתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדֹר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת ויצא תשפ״ז[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

איך לשלוט על כחות הטבע

כיצד הצליח יעקב אבינו לגלול אבן כבדה מעל פי הבאר?

יעקב אבינו מגיע לחרן, ״וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה, וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדְרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ... וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר״ (בראשית כט, ב). אחרי ששאל את רועי הצאן לשלום לָבָן דּוֹדוֹ, אומר להם יעקב: ״הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, לֹא עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה, הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ״ ! (שם, ז) הצאן יֹאכל עוד עשב, יהיה יותר שמן, ולכם יהיה יותר חלב ויותר בשר ! עונים לו הרועים: ״לֹא נוּכַל, עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן״ (שם, ח). אין בכחנו לגלול את האבן, עד שיבואו לכאן רועים נוספים. כשיגיעו כל הרועים, נוכל בכוחות משותפים לגלול את האבן מעל פי הבאר ולהשקות את הצאן.

[יתכן שהניחו אבן גדולה זו על פי הבאר בכוונה תחילה, כדי לפקֵחַ על חלוקת המים בין תושבי המקום, שלא יבוא כל אחד וישאב מים כְּאַוַּת נפשו, וכן כדי למנוע מאנשים זרים מלשאוב מים. הרי כבר קרה פעם, שהגיע לשם אדם זר אחד עם עשרה גמלים, וילדה אחת מילדי המקום שאבה מים מן הבאר והשקתה את כל גמליו... ועל כן, כדי למנוע הִשָּׁנוּת מקרים של שאיבה בלתי מבוקרת שכזאת, חסמו את פי הבאר באבן גדולה...]

אבל למעשה, לא היה צריך להמתין עד להתאספות כל הרועים. ״עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם, וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ... וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל... וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר״ ! (שם, ט-י) יעקב לבדו מצליח לגלול את האבן הגדולה מעל פי הבאר ! לכאורה היה צריך להיות קשה מאד ליעקב לגלול לבדו אבן גדולה כל כך. יעקב לא היה אז איש צעיר, היה כבר בן שבעים ושבע שנה (עי׳ רש״י שם כח, ט), מה גם שמדובר באבן שהיה צורך בכמה רועים כדי לגוללה. אבל האמת היא, שהדבר לא היה כרוך במאמצים גופניים מיוחדים מצדו של יעקב. הוא גלל את האבן ״כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית״ (רש״י שם כט, י). כאילו האבן אינה שוקלת כלום. כיצד הצליח לעשות זאת? - ״להודיעך שפֹחו גדול״[2] (שם). הוא היה כל כך חזק, עד אשר אין האבן נחשבת אצלו למאומה, והוא גולל אותה ״כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית״[3].

וצריך להבין: מנין ליעקב אבינו כח גופני רב כל כך? הרי בארבע עשרה השנים האחרונות בהן שהה בבית עֵבֶר (עי׳ רש״י שם כח, ט), עסק מן הסתם בתורה בלבד, ולא בהתעמלות ובפיתוח שרירים, ותורה הרי מתשת כחו של אדם (סנה׳ כו, ב). ועוד צריך להבין: אם כוחו של יעקב גדול כל כך, מה טוב ומה נעים, אבל מה הוא רוצה מן הרועים? מדוע הוא אומר להם ״הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ״? וכי איננו מסוגל לשער את מידת כחם של הרועים, ולהבין שלהם אין כח לגלילת אבן כזו? הרי קשה לומר שחכם גדול ונביא כיעקב אבינו יטעה בדבר כזה!

״יִחַד לֵב וְגָל אבן מפי באר מים״

ניתן לענות על השאלות הללו על פי דברי מורי ורבי הג״ר חיים שמואלביץ זצ״ל. הגר״ח שמואלביץ הסביר, שֶׁפִּחוֹ הגדול של יעקב לא כח גופני היה, אלא כח רוחני. והביא ראיה לכך מלשון הפִּיְטן בתפילת הגשם (כמנהג האשכנזים), שמתאר את מעשהו של יעקב כך: ״יִחַד לֵב, וְגָל אבן מפי באר מים״. כלומר, לא בכח הזרוע הצליח יעקב אבינו לגלול את האבן, אלא בכח הלב, שיִחֵד לבו לאביו שבשמים[4] (״שיחות מוסר״ להגר״ח שמואלביץ זצ״ל, תשל״א מאמר ה׳).

יחוד לב זה, מהו? - יחוד לב זה, הוא האמונה שה׳ אחד. אמנם כולנו מאמינים שה׳ אחד, ומצהירים על כך פעמַים ביום - ״שמע ישראל, ה׳ אלקינו ה׳ אחד״ - אך בכל זאת, כשנפגשים באבן גדולה, לא מצליחים כל כך בקלות לגלגל אותה... למה? מפני שאנו רק אומרים שה׳ אחד, אבל לא מרגישים כך. איננו מרגישים שאין עוד כח בעולם מלבד הקב״ה. רואים אבן, ומייחסים לה כֹּבֶד. רואים אויבים, ומייחסים להם כוחות. רואים בעיות כלכליות ובטחוניות, ומייחסים אותם לכל מיני גורמים. אבל יעקב אבינו לא היה כך. יעקב אבינו הבין, וגם הרגיש בתוככי נפשו, שה׳ אחד ואפס זולתו; הוא הרגיש בחוש, שאליבא דאמת, אין לאבן משקל יותר מלפקק של צלוחית, והכְּבֵדוּת המורגשת בהרמת האבן איננה מן האבן אלא מה׳, שהוא הכח היחיד שקיים בעולם. וכשאדם מגיע להכרה זו, ש״אין עוד מלבדו ית׳ שום כח בעולם... ומבטל בלבו בְּטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא... ממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם״[5] (״נפש החיים״ שער ג׳ פי״ב), ואז אין עוד כל בעיה להרים אבן כבדה, שהרי אין עוד לשום כח בעולם השפעה ושליטה עליו, גם לא לכח המשיכה של הארץ. כי העולם הזה שולט על האדם רק כשהאדם עצמו מַיחס לו כוחות. אבל כשהאדם מבטל בלבו את העולם - אין לָעולם כל שליטה עליו [ומה שרחל לא גללה בכל יום את האבן באופן הזה, אולי לא רצתה להראות שכוחה גדול, או מטעם אחר].

על הגרי״ז סולובייצ׳יק זצ״ל מסופר, שבשעת בריחתו מוורשא[6] (לאחר שנכבשה ע״י הגרמנים בתחילת מלחמת העולם השניה), כשהדרכים היו מלאות ברוצחים גרמנים, היה מהרהר כל הדרך ב״אין עוד מלבדו״, וכך זכה להנצל ולהגיע בנסים גלויים לוילנא, שהיתה מחוץ לתחום שליטתם (עי׳ ״לקוט לקח טוב״ על התורה חלק ה׳ עמ׳ ס״ב). כי חיזוק ההכרה בכך ״שאין עוד מלבדו ית׳ שום כח בעולם״ וכו׳, הוא ״ענין גדול וסגולה נפלאה להסר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות (של) אחרים... שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל״ (״נפש החיים״ שם)[8,7]. ולכן, למרות שלגרמנים היו מפציצים ומכונות יריה ושאר כלי משחית, אבל

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

אם מבינים שכל זה הוא אין ואפס, הרי שאין להם כל שליטה ונתַן להנצל מהם. אמנם היו עוד צדיקים באותו דור, שגם הם האמינו שאין עוד מלבדו, אבל כנראה שלא הגיעו בזה להכרה חושית כפי שהגיע הרב מבריסק, ולכן לא זכו להנצל[9]. אבל הרב מבריסק הרי ניצל בניסים מופלאים מאד, והעיד על עצמו שזהו מפני שהתאמץ בכל לבו בהכרה זו. כי העוה"ז שולט על האדם רק כשהאדם עצמו מַיחס לו כוחות, אבל כשהאדם מבטל בלבו את העולם - אין לָעולם כל שליטה עליו.

זהו שאומר יעקב לרועים: "הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ"; אמנם ישנה אבן גדולה על פי הבאר, אבל עם יחוד הלב לקב"ה, עם אמונה עמוקה ש"אין עוד מלבדו", ניתן להתגבר על מכשול מדומה זה, ולהרים את האבן. אך הרועים אינם רוצים ליחד את לבם להכרה זו, שהרי הם עובדי עבודה זרה, ואינם רוצים להאמין ביחוד ה'. וכיון שאין הם רוצים להאמין ביחוד ה', הם אינם מצליחים לגלול את האבן.

אין ליחס כח עצמי לכוחות הטבע!

מקרה דומה לזה של יעקב, מובא בגמרא. הגמרא מספרת על בתו של רבי חנינא בן דוסא, שנתחלף לה בטעות כלי של שמן בכלי של חומץ, והדליקה ממנו נר לשבת. אמר לה אביה: מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלק, הוא יאמר לחומץ וידלק! וכך היה, שדלק עד מוצאי שבת! (תענית כה, א)

מדוע זכה רבי חנינא לנס כזה? מסביר מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 178), מפני שהטבע איננו אלא אחיזת עינים, לנסות את האדם, האם יבין שרק רצון ה' הוא הפועל בעולם, או שמא יְיַחֵס כוחות גם לנבראים. ממילא, מי שכבר עמד בַּנסיון, ומבין את אשר הבין יעקב, ש"אין עוד מלבדו", ושאין כל הבדל בין אם השמן ידלק או החומץ ידלק, אין עוד צורך לנהוג עמו בדרך הטבע, כי כבר הגיע להכרה שאין הטבע ולא כלום, וממילא אין מניעה לנהוג עמו שלא כדרך הטבע, ולעשות לו נס, גם כשאין בו צורך מיוחד[10].

רחל מבטלת גם את עצמה

בשעת הצורך, רחל יודעת לבטל לא רק עבודה זרה, אלא גם את עצמה! (להבדיל).

כשרחל מבקשת מלאה: "תְּנִי נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ" (בראשית ל, יד), ולאה אומרת לה: "הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי, וְלָקַחַת גַּם אֶת דּוּדָאֵי בְּנִי"?! רחל היתה יכולה לענות לה: "אני לוקחת את אישך?! הרי אני זו שנתתי לך את אישך"! כפי שמביא רש"י, שיעקב מסר לרחל סימנים, וכשראתה רחל שמכניסין לו את לאה, אמרה: עכשיו תכלם אחותי! עמדה ומסרה לה אותן סימנים (רש"י שם כט, כה). שבע שנים רחל מחכה ליעקב, וכשמכניסים את לאה לחופה במקומה, היא לא מוחה ולא מעכבת, אלא להפך, מוסרת לה את הסימנים כדי שלא תתבייש. רחל לא מזכירה כעת ללאה את הדבר הזה. היא שותקת ולא אומרת כלום. מבטלת את עצמה ואת כבודה ביטול גמור. זכות מסירת הסימנים מתעצמת עכשיו עוד יותר, כשרחל שותקת ללאה ולא עונה לה דבר, כדי שלא לצערה.

הזכות הזאת של רחל, שמסרה את הסימנים ללאה כדי שלא תתבייש, עומדת אח"כ לישראל בזמן החורבן, כפי שחז"ל אומרים, "שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל, ולא נתפייס. נכנסה רחל ואמרה לפניו: רבונו של עולם! רחמַי מי מרובים? רחמיך או רחמַי בשר ושם? הוי אומר, רחמיך מרובים! והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי. ולא די ששתקתי, אלא שמסרתי לה סימני. אף אתה, אם הכניסו בניך צרתך בביתך, שתוק להם! אמר לה: יפה למדת סנגוריא. יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך" (רש"י ירמיהו לא, יד). "יֵשׁ שָׂכָר לְפָעֳלָתֵךְ נְאֻם ה'... וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם" (ירמיהו לא, טו-טז).

[ומ"מ, הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה (יבמות קכא, ב), ובגלל שרחל מוותרת על לילה אחד עם יעקב בשביל לקבל את הדודאים, היא נענשת על כך, שלא זכתה להקבר עמו (רש"י שם ל, טו)].

החשיבות שנותנים לעבודה זרה, היא המעניקה לה את כוחה!

כפי שהזכרנו, כוחות העולם הגשמי בטלים על ידי יחוד הלב לשמים.

והנה, לא רק כוחות העולם הגשמי בטלים על ידי יחוד הלב לשמים, אלא גם כוחות על-גשמיים מאבדים את כוחם אל מול זה אשר מייחד לבו לשמים, וגם לכך יש דוגמא בפרשתנו.

התורה מספרת: "וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים, וַתְּשִׂמֵם בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם" (בראשית לא, לד). למה שמה רחל את התרפים דוקא בכר הגמל? בפשטות - כי שם הוא המקום הטוב ביותר להחביאם. אבל חז"ל מסבירים (זהר ח"א קסד, ב), שהיתה לכך גם סיבה נוספת: לתרפים של לבן היה כח לגלות ללבן מה שקורה, והם היו יכולים "לצעוק" ולגלות ללבן היכן הם נמצאים. ואולם מתי היה להם כח כזה? רק כשהיו מכבדים אותם. לעומת זאת, אם היו מבזים אותם - היה סר כחם מעליהם, ושוב לא היתה להם שליטה[11]. רחל ישבה א"כ על התרפים, לא רק כדי להחביאם, אלא גם כדי לבזותם[12], כדי שעל ידי זה יְאבדו את כחם, ולא יוכלו לגלות ללבן היכן הם מוסתרים. כי כך דרכה של כל עבודה זרה; כל פֹּחה - במידה שיש לה כח - נובע מזה שבני אדם נותנים לה חשיבות. כשאין נותנים לה חשיבות, כשמבזים אותה - אין לה שליטה[13].

ענין זה מעוגן אף בהלכה: עבודה זרה - אסורה בהנאה (רמב"ם הלכ' ע"ז פ"ז ה"ב). ואולם, ברגע שהגוי מבטל את העבודה זרה ואינו מתייחס אליה עוד כאֱלהות - בטל ממנה איסור ההנאה (שם פ"ח ה"ח). כי רק מה שהאדם מחשיב את העבודה זרה נותן לה כח ועושה אותה ל"עבודה זרה". אבל ברגע שהאדם מבטל אותה - בטלה חשיבותה ובטל שמה.

וכעבודה זרה - כך כל עניני עולם הזה, שגם הם סוג של עבודה זרה: נתת להם חשיבות - נתת להם פֹּחַ, והשלַטְתָּ אותם על עצמך. לעומת זאת: אם תבטל אותם בלבך - אָבַד סִבְרָם וּבָטַל סִפּוּיָם, ואין להם כל שליטה עליך (כפי שראינו לעיל בשם "נפש החיים").

החשמונאים מנצחים את יון בכח ההכרה ש"אין עוד מלבדו"

יחוד לב זה שדברנו עליו - שאדם יכיר בכך שאין עוד

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

מלבדו יתʼ שום כח בעולם, ויבטל בלבו בִּטול גמור כל כח ורצון שבעולם, ולא ישגיח עליהם כלל, אלא ישעבד וידבק מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא (כדברי "נפש החיים" הנ"ל) - היה גם "הנשק" שסייע לחשמונאים לנצח את יון.

יון היתה בזמנם מעצמה אדירה ששלטה בארץ ישראל ובארצות נוספות, ואעפ"כ מתתיהו ובניו אינם נותנים לה חשיבות. הם מגבירים בעצמם את ההכרה ב"אין עוד מלבדו", ובמבט כזה - כל הצבא היוני הגדול הוא כאין וכאפס. כשיוצאים למלחמה עם הכרה כזו - אין לְיון שום שליטה עליהם, גם אם היא באה עם אלפי חיילים ופילים, ועם כל שאר האמצעים הצבאיים שיש לה. שלשה עשר איש בלבד יצאו למלחמה נגד הצבא היווני! אמנם אחר כך נוספו אליהם עוד אחרים, אבל בהתחלה יצאו להלחם ביונים רק שנים עשר בני חשמונאי ואלעזר (עיʼ רש"י דברים לג, יא). כי במבט של "אין עוד מלבדו" מבינים, שאין להʼ מעצור להושיע ברב או במעט. מה כבר יכול צבא גדול לעשות נגד רצון הʼ? כלום! ואם כן, גם שלשה עשר איש בלבד הדבוקים בהʼ, יכולים להתגבר על כל הצבא היוני. ב"יַחַד לֵב" שלהם, זוכים החשמונאים להחזיר את קיום התורה לארץ ישראל ולעם ישראל, לטהר את המקדש מכל הטומאות, ולנס פך השמן.

חז"ל מביאים (תנחומא וישב סיʼ גʼ), שרבי חייא ורבי שמעון ברבי הלכו פעם ברחוב וראו חיילים רומאים בריאים וחזקים. אמר לו רבי שמעון ברבי לרבי חייא: כמה פְּטוּמִין עֲגָלִין של עִשָּׁו! (כמה שמנים, בריאים וחזקים הם החיילים הרומאים). נְטָלוֹ רבי חייא והוליכו לשוק והראהו סל של ענבים ושל תאנים והזבובין עליהם. אמר לו רבי חייא: זבובין אלו ואותו לגיון - שֶׁוִין. אין לאלה יותר כח מלאלה. כשעלה רבי שמעון אצל אביו, אמר לו: כך אמרתי לרבי חייא, וכך השיב לי. א"ל: כל כך נתן רבי חייא ממש בלגיון, שהשוה אותן לזבובין?! הרי בלגיון אין כל ממש, ואילו הזבובים - עושה בהם הקב"ה שליחותו, שנאמר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי מִצְרָיִם" וגו' (ישעיה ז, יח). אמנם לזבובים, כמו ללגיון, אין כח עצמי, אבל הזבובים לפחות אינם מורדים בקב"ה. משא"כ הלגיונות, שהרבה פעמים מורדים בקב"ה, עובדים עבודה זרה, הורגים יהודים ועושים כל תועבה, ולכן הם פחות מהזבובים, הם אין ואפס. אמנם באותה שעה רומי שלטה על ישראל, לא יכלו באותה שעה לפרוק את עולה של רומי, אבל בכל זאת, במבט של אמת - הם אין ואפס. כי רק "מפני חטאינו גלינו מארצנו", ולא מפני גבורתם של הרומאים. ועל כן, אם נתקן את דרכנו, אין שום משמעות למספר החיילים שרומי תשלח נגדנו. כך מסביר רבי לרבי שמעון בנו.

מי שנמצא בדרגתו של רבי, מבין שהרומאים הם פחות מזבובים, וכן האירנים והחמאס וכל שאר האויבים העומדים עלינו לכלותנו, גם הם פחות מזבובים, כי אין עוד מלבדו. אם נבין זאת, נזכה שיתגלה לעֵין כׇּל שבאמת "אין עוד מלבדו". מלכות שמים תתגלה על כל יושבי תבל, וּמָלְאָה הארץ דֵּעָה את ה', במהרה בימינו, אמן!

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

---

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].
הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת ויצא: "וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ" (בראשית כח, יב) ⇔ "וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ, וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים" (שם לב, ב).
קשר נוסף: "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה" (שם כח, י) ⇔ "וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ, וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" (שם לב, א-ב). הקשר הוא: יעקב **יוצא** לחרן, יעקב **חוזר** מחרן. יעקב הולך אל לבן, יעקב נפרד מלבן. "סגירת מעגל".
קשר נוסף: "וַיִּפְגְּעוּ בַּמָּקוֹם" (שם כח, יא) ⇔ "וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים" (שם לב, ב).
קשר נוסף: "וַיָּלֶן שָׁם" (שם כח, יא) ⇔ "וַיָּלִינוּ בָּהָר" (שם לא, נד).
קשר נוסף: "וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה" וכו' (שם כח, יב) ⇔ "וַיָּבֹא אֱלֹקִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה" (שם לא, כד).
קשר נוסף: "וַיַּיְקֵץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ" (שם כח, טז) ⇔ "וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר" (שם לב, א).
קשר נוסף: "וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן... וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה" (שם כח, יח) ⇔ "הִנֵּה הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה" (שם לא, נא).
קשר נוסף: "וַיִּדַּר יַעֲקֹב" (שם כח, כ) ⇔ "וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב" (שם לא, נג).
קשר נוסף: "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל" (שם כח, כ) ⇔ "וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל לֶחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם" (שם לא, נד).
קשר נוסף: "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל" (שם כח, יט) ⇔ "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם" (שם לב, ג).
קשר נוסף: "וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ" (שם כח, טו) ⇔ "הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע" (שם לא, כד). [הקב"ה שומר על יעקב].
2. וכן מבואר ברמב"ן, שיעקב היה חזק ואמיץ באופן בלתי רגיל (רמב"ן במדבר ד, טז בסוף דבריו).
3. היכן רמוז בפסוק הדבר הזה? – ביאר המהר"ל (בגור אריה, בפירוש שני), שענין זה רמוז במה שנכתב בפסוק 'וַיָּגֶל' את האבן, ולא 'ויגלגל' את האבן. "שכן הוא הלשון, כל שנתרבו אותיותיו – פעולתו יותר, כפי האותיות שהם בו. וכאן אותיות השורש חסר, לומר 'וַיָּגֶל' ולא 'ויגלגל', לומר: פעולה חסרה היתה". כלומר, ללא מאמץ מיוחד.
4. וכך מפורש גם בתחילת פרשה זו: "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו, וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם" (בראשית כט, א). פירש רש"י: "משנתבשר בשורה טובה, שהובטח בשמירה, **נשא לבו את רגליו** ונעשה קל ללכת". הרי שגם פעולת הרגלים של יעקב, כמו הידים, היה מקורה בלב, ולא בשרירים.
5. "וזה היה ענין עבודת האבות כל ימיהם. כי המה בנורָאות צדקתם וטהרת קדושת לבם, היו מדבקים מחשבתם לרצונו ית' כל ימיהם בלי הפסק רגע, וביטלו ברצונם כל הכוחות שבעולם, ולאפס ותהו נחשבו אצלם, ולכן זכו גם לניסים נפלאים בשידוד המערכות וצבאיהם" ('נפש החיים' שער ג' פי"ג. ועיʼ פיʼ"ג. גם "מורה נבוכים" חי"ג פנ"א). ואולי זה עומק כונת דברי הרמב"ן, שכתב בענין זה: "יאריך הכתוב בספור הזה, להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח, ויראתו תתן עוז, כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עיף, ויגל לבדו האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים" (רמב"ן בראשית כט, ב). ואולי כוונתו במה שכתב שסיפור זה בא להודיענו "כי קווי ה' יחליפו כח, ויראתו תתן עוז", לענין המבואר כאן, שע"י שמיחד לבו לשמים, ומבטל בלבו כל הכוחות שבעולם וכו', [שזהו הקיווי לה' ויראת ה'], ע"י זה

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

יחליפו כח ויזכו לעוז וחוזק בלתי טבעיים, שמכוחם יוכלו גם להרים אבן גדולה.

6. כשפרצה מלחמת העולם השניה (בי"ז באלול תרצ"ט) היה הגרי"ז בורשא, בדרכו מהעיירה קרינץ (שם שהה בקיץ לצרכי בריאותו) לביתו בבריסק. בגלל המלחמה, לא הצליח להמשיך בדרכו, ונשאר בורשא. ורשא היתה נתונה אז תחת הפגזות קשות מאד של הגרמנים, עד שנכנסו אליה הגרמנים וכבשו אותה בערב חג הסוכות ת"ש. אלפי יהודים נהרגו בהפגזות אלו באותן שבועות. הי"ד. (עובדות והנהגות לבית בריסק, חלק א', עמ' ב'-ט').

7. ומ"מ משמע מלשון "נפש החיים" שם, דצריך שתהיה הכרה זו נמצאת בלבו בקביעות, ולא רק שבשעה שבא איזה כח לפעול עליו, אז הוא מהרהר בזה וניצל. דז"ל "ענין גדול וסגולה נפלאה... כשהאדם קובע בלבו לאמר" וכו'. וגם על רבי חנינא שלא חש למעשיה של המכשפה שרצתה להזיק לו (סנה' סז, ב), כתב "נפש החיים", שזהו מפני "שידע ושיער בנפשו, שזאת האמונה קבועה בלבו לאמיתה, שאין עוד מלבדו ית' שום כח כלל". ומשמע דבעינן קביעות. (וכן משמע ברמב"ם - עי' בהערה הבאה). ורק שבשעת מעשה, שאז נמדד תוקף הקביעות, אז יש מקום להוסיף ולהרהר בזה ולהתחזק בזה, שלא תחלש בלבו ההכרה הנ"ל, מחמת הכחות הבאים עליו ונראים כאילו יש בהם כח. וזהו המעשה בהגרי"ז ז"ל. אבל העיקר הוא, כאמור, הקביעות התמידית של הכרה זו בלב.

8. וכן כתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ח"ג פנ"א), וז"ל: "האיש השלם בהשגתו, אשר לא יסור שכלו מה' תמיד - תהיה בו ההשגחה תמיד. והאיש שֶׁלֵּם ההשגה אשר תפנה מחשבתו מה' קצת עתים - תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בה' לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו... ומפני זה יראה לי, כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם, מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרעה ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי אורך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו, יהיה עֹצֶם הרעה".

[ונראה קצת ראיה לזה, ממה שאמרו ישראל בשירת הים "ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" (שמות טו, יח), ואמרו על זה חז"ל: "אילו אמרו ישראל על הים ה' **מֶלֶךְ** לעולם ועד - לא היתה אומה ולשון שולטת בהן לעולם. אלא אמרו ה' **ימלך** לעולם ועד - לעתיד לבא" (ילק"ש פרשת בשלח רמז רנ"ג). ועומק הענין נראה, דאמירת "מֶלֶךְ לעולם ועד" בלשון הווה, פירושה הכרה פנימית מלאה, שכבר עכשיו, עוד לפני ימות המשיח, "אין עוד מלבדו ית' שום כח בעולם וכל העולמות כלל" (כלשון הגר"ח מוולוז'ין), ואם היו מגיעים להכרה זו - לא היתה אומה ולשון שולטת בהן לעולם. אך מכיון שלא הגיעו למדרגה זו - יש לאומות העולם שליטה על ישראל, עד ימות המשיח].

ונראה שליסוד זה כיון גם האבן עזרא שכתב: "דע, כי כאשר יֵדַע הַחֶלֶק את הכל, ידבק בַּכֹּל, וְיִתְקַדֵּשׁ בְּכֹל אותות ומופתים" (אב"ע במדבר כ, ח). כלומר, כאשר יֵדַע האדם (שהוא חלק אלו-ה ממעל) ויכיר הכרה אמיתית וחזקה את הבורא (שהוא כל יכול וכולל כל הבריאה), תגרום לו ידיעה זו לידבק בבורא (ידיעה - לשון חיבור), ודביקות זו תחדש בו כח לשלוט בטבע ולשנותו. (וע"ש שבאר לפ"ז מה היה חטאו של משה רבינו בהכאת הסלע).

9. ועוד יש לבאר למה לא ניצלו אותם הצדיקים, ע"פ מה שכתב בעל הלשם, וז"ל: "ואין להרהר על כמה קדושים מראשוני ראשונים שסבלו כמה צרות ורעות, ולמה לא השתמשו הם במידת הבטחון ואז היו נצולים בודאי. אך דע, כי מידה אחרת היתה בהם. כי מהם שקבלו את היסורים באהבה, על דרך שאמר רבי עקיבא: כל ימי הייתי מצטער וכו' מתי יבוא לידי ואקיימנו (ברכות סא, ב), וכן על דרך שאמר רבי אלעזר ברבי שמעון [לַיסורים]: אַתַּי ורַעֲיַי בואו (ב"מ פד, ב). ומהם אשר לא רצו להטריח על קונם, והשתמשו במידת מסירת נפש, ר"ל שמסרו את עצמם להקב"ה שיעשה עמהם הטוב בעיניו ית"ש, ולא רצו להטריח על קונם שיעשה רצונם בדווקא, והוא על דרך שאמר רבי יהודה בן בבא: הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לו הופכים (סנהדרין יד, א). וכן הנה יש בזה עוד ענין נעלם, כי לפעמים כאשר רצונו ית"ש להביא הגזירה בדווקא ע"פ כבשי דרחמנא אשר במחשבתו הנעלמה ית"ש, אז מסלק את הבחירה ומטיל מורך בלבבם, עד שאי אפשר לאדם אז להתחזק במידת הבטחון, וכדי לקיים את הגזירה עכ"פ רח"ל... אבל באמת הנה אין דבר עומד נגד הבטחון" (לשם שבו ואחלמה, ספר הדע"ה [=ד'רושי ע'ולם ה'תהו] ח"ב דרוש ה', ענף ד', סי' ד', ד"ה ואין להרהר).

ובזה יבואר מה שמצינו בגמרא, שאפשר לקפוץ ממקום למקום אחר, רחוק משם, ע"י הזכרת שם המפורש (עירובין מג, א ועי' רש"י שם ד"ה בקפיצה). וכתב שם בהגה' יעב"ץ: "מן המקרא נראה שאפי' הנביאים לא היו משתמשין בשם ללכת בקפיצה, שהרי אליהו הנביא הגדול שבנביאים אחרי משה רבינו ע"ה הלך נבוך במדבר ארבעים יום, ואע"פ שהיה לו כח גדול ביתר שאת להציל עצמו בהמתת רשעים רבים ברוח פיו, כאשר עשה לשני שרי חמישים וחמישיהם (עי' מל"ב פרק א'), אעפ"כ מפני איזבל ירא לנפשו וברח, מזה נראה בבירור שאפילו להציל עצמו ממיתה לא עשה על פי שם, כי אם על פי הדיבור דוקא. וכן יש להוכיח עוד מירמיהו, כי הלא לא יבצר מירמיהו עשוהו כשהשליכוהו אל הבור (עי' ירמיהו פרק ל"ח), וכמה נביאים הומתו בלי שביקשו למלט נפשם ממות ע"י שמוש בשם, וישעיהו שעשה כן (יבמות מט, ב) לא הועיל לו ונמסר ביד מבקשי נפשו, שכך אמרו חכמים (אבות פ"א מי"ג), כל המשתמש בתגא חלף". וצ"ע, למה באמת לא השתמשו הנביאים בשם כדי להציל עצמם מסכנת מות. ואע"פ שאמרו חז"ל כל המשתמש בתגא חלף, אך פקו"נ דוחה הכל, ובודאי דוחה גם איסור זה. אך לפי דברי הלשם י"ל שמסרו את עצמם לה' שיעשה עמהם הטוב בעיניו, ולא רצו להטריח על קונם באופן כזה. ובאמת ישעיהו הנביא שכן השתמש בשם כדי להנצל מיד המלך מנשה, לא הועיל לו, ונהרג.

10. וכעין זה כתב ב"נפש החיים" שער ג' סוף פרק י"ב, ע"ש. ועי' בירושלמי (דמאי פ"א ה"ג) מעשה נסים נוסף שנעשה לרבי חנינא בן דוסא בליל שבת בביתו: "רבי חנינא בן דוסא הוה יתיב אכיל בלילי שבת, פחת פתורא קומוי, אמר לה: מהו כן? אמרה ליה: תבלין שאלתי משכניתי ולא עשרתיו, והזכיר תניין, ועלה **השולחן מאליו**". [ופירש ה"פני משה": נפחת השלחן מלפניו ונפל, ושאל מה זה, והשיבה לו אשתו: תבלין שאלתי משכנתי ושכחתי מלעשרו. והזכיר תְּנַאי המעשר שיהא במקום אחד להפרישו אחר השבת (כמבואר במשנה שם פ"ז מ"א), ועלה השלחן מאליו].

11. הרמב"ן באר, שהתרפים נקראו בשם זה, "לרמוז בשמם כי דבורם כמו נבואה רָפָה" (רמב"ן בראשית לא, יט). ובאר, שנבואתם רפה, כיון שלפעמים היא נכזבת, ולא מתקיימת. ולפי המבואר כאן יש לפרש עוד, שנבואתם רפה לפי שאין להם כח לנבא אלא כשמכבדים אותם, וכשמבזים אותם - בטל כחם.

עוד יש לפרש לפ"ז מה שאמרו ב"תורת כהנים" (קדושים פ"א), דאיכא עשרה שמות מגונים לעבודה זרה, ואחד מהם הוא "אֲשֵׁרִים", וטעם שם זה הוא "על שם שהם מתאשרים מאחרים". ופי' הר"ש משאנץ, על שם שהם מתאשרים ומתחזקים מאחרים, שצריך לסמוך ולהעמידן, מלשון "אַשְּׁרוּ חָמוֹץ" (ישעיהו א, יז). וע"פ מה שנתבאר כאן י"ל דאין הכונה רק לסמיכה והעמדה הפיזית, אלא לכל כוחה של הע"ז בכלל. דבלי שמכבדים את הע"ז, אין לה שום כח, והיא אינה מתפקדת.

12. ויש להוסיף עוד, שלא רק במעשה ביזתה אותם, אלא גם בדיבור. דהנה כתב השל"ה (הובא ב"משך חכמה" בראשית לא, לז), דכשאמרה רחל לאביה "אַל יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי, כִּי לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי דֶרֶךְ נָשִׁים לִי" (בראשית לא, לה), כונתה היתה על פי מה דקי"ל דעבודה זרה מטמאה במשא כנדה (משנה שבת פב, א), ונדה היא "דרך נשים". ונמצא שאמרה לו האמת, שהתרפים נמצאים אצלה. "דֶּרֶךְ נָשִׁים - לִי". ה"דרך נשים" שאתה מחפש, נמצא אצלי. ורק הוא הטעה את עצמו לחשוב שכוונתה לדרך נשים ממש. וכן מבואר במושב זקנים עה"ת. ונמצא לפ"ז שביזתה את התרפים גם בדיבורה, שכינתה אותם "דרך נשים", לשון טומאה.

13. כתב ב"לשם שבו ואחלמה": "הנה תיקון גדול ועיקר גדול הוא כדי להחליש את הסטרא אחרא ולבטלה, לדבר בגנותה ולמאס אותה. והוא סוד מה שאמרו 'כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא' וכו' (מגילה כה, ב). ומה שאמרו דשריא ולא אמרו שהוא מצוה, הוא משום שלא ירגיל אדם בליצנות. וגם באמת [עוד טעם למה לא אמרו שהוא מצוה], כי עוד יותר טוב הוא לבטלה בלבו לגמרי, ולהתרחק ממנה שלא לדבר בה ולא להרהר בה מאומה, והוא עוד יותר טוב הרבה. אלא שאם נתגלגל בה הדיבור ע"י איזה סיבה, אז הוא ענין גדול לדבר בזילותה וגנותה ולמאס אותה, וכמו שאמרה התורה שקץ תשקצנו (דברים ז, כו), כי הוא תיקון גדול להחליש את הקליפה ולבטלה, וכמו שאמר האר"י ז"ל בכוונת עלינו לשבח, ע"ש שמבואר כי ע"י שמדבר בגנותה וממאס אותה, הוא גורם חלישות גדול להקליפה, ע"ש. ומכל שכן כאשר שממאס אותה בלבו ומתרחק ממנה שאינו מדבר בה מאומה מחמת שהיא שנאוי בעיניו ואינו רוצה לדעת ממנה ולהרהר בה כלל, הוא עוד יותר ראוי ויותר טוב כנזכר" ("לשם שבו ואחלמה" דרושי עולם התוהו ח"ב דרוש ד' ענף כ"ב סי' ד' ד"ה ועומק הכוונה).

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il